

Jean-Pierre Leguay (2009)

PAUVRES ET MARGINAUX AU MOYEN ÂGE (REVEŽI IN OBROBNEŽI V SREDNJEM VEKU)

Pariz: Edition Gisserot. 247 strani. ISBN 978-2-7558-0110-1.

Besedilo je poljudno zgodovinsko delo, opremljeno z bibliografijo in opombami. Obravnava predvsem razmere v francoskih mestih. Podatki so zbrani iz različnih virov: kronik, mestnih statutov, cehovskih pravil, predpisov pristojnih oblasti, stroškovnikov, beletristike (npr. E. Deschamps, F. Villon), podatkov o pobranih davkih, oporok, arhivov bolnišnic in drugih institucij ipd. Terminologija je povzeta iz virov, pogosto ima slabšalni pomen. V prikazu jo ohranjamo, ker izraža duha časa.

Prvi problem je opredelitev revščine in njenega obsega. Za revne so veljali tisti, ki so bili na meji preživetja, ki so »crkavali od lakote«. Takih naj bi bilo v miru 10–12 %, veliko več pa v času vojn, gospodarskih kriz, lakote in epidemij (str. 11). Iz konteksta je razvidno, da je mišljena absolutna revščina.

V zgodnjem srednjem veku so razlikovali med prostovoljnimi uboštvo duhovne narave, ki je ena od krščanskih kreposti, in sociološkim pojmom revščine. Za revščino kot krepost ni bilo vedno razumevanja. Znana je zgodba grofice Delphine de Puimichel (1284–1360) (str. 13), ki se je podala na pot uboštva kot beračica v Avignonu. Trpinčili so jo njeni, ker je niso več spoznali, in drugi berači, ker jim je delala nelojalno konkurenco.

Revni in marginalni so bili številni prebivalci: zavrženi otroci, najnižji služabniki, vdove, propadli rokodelci, bolniki, pohabljeni, norci, žrtve nesreč pri delu, osebe brez dela, družine s številnimi otroki, brezdomci in drugi. Za marginalce so veljali potujoči komedijanti, klateži, prostitutke, tudi študenti. Na obrobju družbe so živeli Judje, tujci, pripadniki verskih ločin.

Izključenost je bila povezana z boleznijo. Bolezni so ogrožale vse. Vendar so imeli pripadniki višjih slojev boljše možnosti zdravljenja in umika pred epidemijami. Ob veliki epidemiji kuge se je prebivalstvo

zmanjšalo za tretjino. Razširjene so bile gobavost, mrzlica, malarija, tifus, različne prebavne bolezni, ker so lačni jedli karkoli, spolne bolezni, Vidov ples, ogenj sv. Antona, »ki je v eni noči požgal s telesa vse ude« (str. 180). Posledica slabe prehrane in okuženosti žita so bile zastrupitve. »Goreča bolezen« (*le mal des ardents*) je bila neka vrsta gangrene, prav tako posledica prehrane (str. 180). Te sramotne ali odurne bolezni so povzročale izključenost.

V zgodnejšem obdobju je bila zelo razvita karitativna dejavnost. Za pomoč revežem, romarjem, popotnikom, bolnikom in drugim so skrbeli samostani, druge verske institucije, cehi, plemstvo in drugi. Bolnišnice in zavetišča so ustanavljali in vzdrževali z donacijami in zapuščinami. Srednjeveške bolnišnice so bile tudi nočna zavetišča za reveže, ranjence, invalide, starce, vdove. Pomagali so porodnicam, sirotam, revnim romarjem (str. 80). »Na porti« (pri vhodu) sodelili hrano ubogim.

Od bolnikov so poseben primer gobavci. Ti so se v zgodnejših obdobjih lahko prosto gibali, nositi pa so morali posebne zvončke, s katerimi so ljudi opozarjali, da so se jim lahko izognili. Izolirati iz družbe in zapirati so jih začeli šele ob koncu srednjega veka.

Revščina in marginalnost se mešata z deviantnostjo, izločenost pa s kršitvami pravnih, cerkvenih in moralnih norm. Čarovništvo je predvsem domena žensk (str. 44). Ko ljudje umirajo od lakote, veliko število premoženjskih deliktov ne preseneča. Ti delikti so strogo sankcionirani, bolj kot dejanja zoper življenje in telo, z izjemo posilstva, ki pa ga je težko dokazati.

V obdobju stoletne vojne (1337–1453) se poleg občasnih kršilcev predpisov pojavljajo profesionalni kriminalci. Veliko jih prihaja iz vrst odpuščenih najemniških vojakov. Kazni so izredno krute: označevanje z žarečim železom, rezanje ušes in nosu, sekanje udov, usmrtitev z obešenjem, sežig na grmadi. Žrtve so večinoma pripadniki nižjih slojev, občasno za strašilni zgled kakšen plemič. Kazen je lahko odvisna od spola. Naveden je primer, ko so bili za isti delikt moški obešeni, ženske pa zažgane na grmadi. Zapor je bil praviloma le začasen, do izvršitve kazni ali oprostitve. Za korist, ki ga je imela družba od zaporne kazni, so bili stroški previsoki (str. 76).

Prostitutkam so v zgodnejših obdobjih priznavali socialno vlogo (str. 31), ker preprečujejo skrunitev

zakonske zveze s sprevrženimi spolnimi praksami (str. 32). Ni šlo brez zvodnikov, med katerimi so bili tudi plemiči in duhovniki (str. 34). Pozneje so prostitutkam začeli omejevati svobodo gibanja. Zadrževati so se smele le na določenih ulicah, nikakor v bližini cerkva, šol in samostanov. Prepovedano jim je bilo nositi preveč razkošna oblačila (Marseille 1265) ter plašče in nakit, kot ga imajo poštene ženske. Nositi so morale posebne oznake, npr. rdeč nagelj na rami v Avignonu ali na roki v Amiensu. V nekaterih skupnostih so jim poskušali pomagati. V Fontevraudu (znan samostan) so v 11. stoletju skesanim grešnicam dajali doto, da so se lahko poročile, ali so jih zaposlili v hospicijih.

»Poklic« berača je bil na dnu socialne lestvice, a je zahteval posebna znanja in spretnosti. Navedene so različne spretnosti, s katerimi so berači poskušali zbrati čim več miloščine. V podobno skupino so sodili izvajalci nečastnih poklicev, povezanih s krvjo, izločki, umazanijo, npr. uničevalci podgan in psov ter oglarji.

V mestih so delovali ali so tja samo prihajali pripadniki drobnih poklicev in dejavnosti: okoliški prodajalci poljskih pridelkov, kruha, rib, krošnjariji, dimnikarji, branjevci, potujoči krojači, perice, loncevezi, kotlarji, prinašalci vode in drugi. Njihovi dohodki so bili borni in negotovi.

Cehi so varovali svoje privilegije in preganjali tiste, ki so opravljali delo brez ustreznih spričeval in dovoljenj. Zaradi nizkih zaslužkov so pomočniki in vajenci delali na črno ponoči, ob nedeljah in praznikih (str. 131).

Mesta so bila prenaseljena. Reveži so živeli v umazanih, tesnih, vlažnih bivališčih, v kolibah pod mestnim obzidjem, v podrtijah, brlogih, ki jih niso varovali niti pred vremenskimi pojavi. O higieni ni bilo govora.

Čeprav so reveži glede na število zavzeli kar najmanj prostora, so posebej v poznejših obdobjih iz mest začeli izganjati lenuhe, norce, potepuhe, skratka vse, ki za mesto niso bili »*prouffitables*« (str. 208).

Srednji vek je bil čas številnih velikih gradenj, ne le katedral, ampak tudi gradov, utrd, obzidij, obrambnih jarkov. Tu so delali fizični delavci, podploretariat, ki je premogel dobesedno le delo svojih rok, tako imenovani *brassiers* (od *bras* – roka). Njihov zaslužek je bil minimalen, predstavljal je približno 2/3 zaslužka kvalificiranega delavca, od petine do polovice zaslužka vodje skupine. Večinoma so trpeli lakoto, ves čas so jim grozile poškodbe zaradi nesreč pri delu. Obstajajo zapisi o višini prejemkov in cenah posameznih živil,

vendar pa je to težko prevesti v sliko dejanskih razmer. Veliko je bilo migrantov. Kamnoseki so prihajali iz Savoje, Holandci in Valonci so delali pri izsuševanju močvirij. Ko je zaradi vojn in kuge začelo primanjkovati delovne sile, je bilo leta 1351 (str. 119) s kraljevo uredbo prepovedano, da bi delavci zahtevali mezde, ki bi za več kot 1/3 presegle tiste, ki so jih prejeli pred veliko kugo. Za enako delo so bili podeželani plačani manj kot prebivalci mest, ženske manj kot moški, v Navarri Judje manj kot kristjani.

Ob koncu 14. in v 15. stoletju uboštvo ni bilo več vrlina. Revščina je postala sinonim za fizični in moralni popad, za sramoto. Dobrodelnost in razumevanje nesreče drugih sta se umikala odporu in sovraštvu do heretikov, gobavcev (njihova bolezen naj bi bila kazen za pregrehe), Judov, homoseksualcev, čarovnic (str. 244). Brezdelje, potepuštvo in prostitucijo so kriminalizirali. Marginalnim skupinam omejujejo gibanje, jih zapirajo v institucije.

V številnih mestih je bilo uvedeno prisilno delo za zdrave brezdelneže in klateže. V Toulousu je leta 1399 (str. 208) mestni predpis določal, da je treba potepuhe vključiti v skupine za kopanje jarkov in druga dela. Ukrep je hkrati onemogočil brezdelnost in klateštvo. Bil je poceni, ker razen za nekaj hrane ni povzročal drugih izdatkov. Podobno je bilo v Dijonu leta 1454, Amiensu leta 1460. To je bilo veliko pred angleškimi »workhouses«.

Ob koncu srednjega veka začne dobrodelnost usihati v materialnem in duhovnem pomenu (str. 87). Revščina, bolezen, invalidnost, postanejo nedostojne. Berači veljajo za lenuhe in simulantne. Nekdanjo filantropijo sta nadomestila delovna obveznost in zapiranje v delavnice, na delovišča in na galeje.

Prehod v novi vek revežem in obstrancem ni izboljšal položaja, prej nasprotno. Namesto sočutja so vzbujali prezir. Krščanske vrednote usmiljenja in dobrodelnosti, zaradi katerih so bolje preskrbljeni nekdanji pomagali revnim, so začele izgubljati veljavo.

Knjiga *Reveži in marginalci v srednjem veku* je vredna branja. Na podlagi položaja najnižjih slojev prikazuje življenje v srednjem veku. Poda nekaj zanimivih podatkov o socialnem skrbstvu tistega časa. In čeprav so bile razmere v srednjem veku zelo drugačne od današnjih, nam priključuje v misel marsikatero vzporednico in asociacijo.

Andreja Kavar Vidmar